

PERSBERICHT

Vlaams Architectuurinstituut presenteert nieuwste Architectuurboek Vlaanderen:
Antwoorden in verantwoordelijkheid

Architectuur in turbulente tijden brengt nieuwe verantwoordelijkheden voor ontwerper

In het licht van de huidige maatschappelijke en ecologische uitdagingen is het duidelijk dat architectuur niet langer enkel een esthetische of functionele discipline is, maar steeds meer een rol speelt in het vormgeven van een duurzamere, inclusievere toekomst. Het nieuwste Architectuurboek Vlaanderen, met 22 inspirerende projecten, 11 kritische essays en 6 eigenzinnige fotoreeksen, toont aan dat zorgzaamheid, verantwoordelijkheid en samenwerking de kernwaarden zijn van hedendaagse architectuur.

Architectuurboek Vlaanderen N°16. Antwoorden in verantwoordelijkheid

Verkrijgbaar vanaf 08.11.2024 op vai.be of in de betere boekhandel

Boekpresentatie & perspreview

07.11.2024 om 20:00u, Hartetroef (Heilig Hartkerk, Gent)

[Schrijf je hier in](#)

Selectieproces

Aan de publicatie ging een *call for projects* vooraf. Gelanceerd in juni 2023, legde die de focus op architecturale antwoorden die kritisch omgaan met urgente thema's zoals sociale inclusie en de milieukwesties van vandaag. De redactie zocht expliciet naar projecten die niet alleen voldoen aan regelgeving en economische beperkingen, maar die ook proactief omgaan met ecologische uitdagingen, zoals het verminderen van bouwafval en het ondersteunen van biodiversiteit. Uit de meer dan 300 inzendingen werden zo'n 100 projecten geselecteerd die het redactieteam op locatie heeft bezocht en nauwgezet heeft geëvalueerd. Daaruit selecteerde de redactieraad 22 projecten die 'antwoorden in verantwoordelijkheid', ze worden aangevuld met projecten die verschijnen in de elf essays.

Met projecten van &bogdan, aNNo, ATAMA, Atelier Kempe Thill, Baro Architectuur, Bovenbouw Architectuur, Bruno Spaas Architectuur, Callebaut Architecten, Caruso St John Architects, De Gouden Liniaal Architecten, De Smet Vermeulen architecten, Dierendonckblancke architecten, DDS+, ectv architecten Els Claessens Tania Vandenbussche, Havana architectuur, Karuur Architecten, Ludovic Devriendt, MADE architects, Mattias Deboutte, murmuur architecten, OFFICE Kersten Geers David Van Severen, ono architectuur, Ouest Architecture, Philip Aguirre y Otegui, Raamwerk, Robbrecht en Daem architecten, Rotor, SumProject, Universal Design Studio, URA Yves Malysse Kiki Verbeek, urbain architectencollectief, Zinneke

PERSBERICHT

Een attitude van zorgzaamheid

Een van de meest opvallende trends die naar voren komt is een gemeenschappelijke houding van zorgzaamheid. Het gaat dan zowel over de zorg voor bestaande gebouwen, het milieu, als voor de gebruikers van vandaag en morgen. “De term ‘caring architecture’, ontwikkeld door feministische denkers in de jaren 1990, beschrijft architectuur die verantwoordelijkheid neemt voor de planeet. Deze benadering lijkt vandaag relevanter dan ooit”, aldus Sofie De Caigny en Dennis Pohl, de hoofdredacteurs van het boek.

In deze context komen ‘schaduwklanten’ in het vizier – belanghebbenden die niet direct betrokken zijn bij de besluitvorming, maar die wel de gevolgen van architecturale beslissingen ervaren. Dit benadrukt de bredere ethische verantwoordelijkheid van architecten om verder te kijken dan de directe opdrachtgevers en ook rekening te houden met gemeenschappen, omwonenden en zelfs niet-menselijke organismen.

Samenwerking en gedeelde verantwoordelijkheid

Architectuur is nooit het werk van één persoon, maar altijd een collectief proces. Zowel binnen de ontwerpteams als in de dialoog met opdrachtgevers, ambtenaren, vaklieden en toekomstige gebruikers speelt samenwerking een cruciale rol. Dit besef dat architectuur altijd een collaboratief project is, krijgt in deze publicatie bijzondere aandacht. De geselecteerde projecten tonen hoe architecten vaak verschillende rollen aannemen – van regisseur tot activist, van productontwikkelaar tot bruggenbouwer. Veel van deze projecten zijn gestart door publieke of private opdrachtgevers die het anders willen doen. Zij durfden buiten de traditionele kaders te denken en kiezen voor een meer inclusieve en duurzame benadering. Vaak worden zij hierin ondersteund door vooruitstrevende ambtenaren of gemeentelijke ontwikkelingsbedrijven. Deze opdrachtgevers omarmen een bredere visie op wat architectuur kan betekenen, niet alleen voor de fysieke ruimte, maar ook voor het sociale weefsel en de ecologische impact.

In haar essay bespreekt stedenbouwkundige Els Nulens de rol van goed opdrachtgeverschap. De herbestemde Sint-Corneliuskerk en ontmoetingscentrum in Aalbeke (urbain architectencollectief), de Deelfabriek in de voormalige brandweerkazerne van Kortrijk (ATAMA), het woonproject voor voormalig thuislozen Gemeenschapshuis Anapneusis in Schoten (Bruno Spaas Architectuur) en het kantoorgebouw met publieke sokkel M127 in Berchem (ono architectuur en Universal Design Studio i.s.m. kunstenaar Philip Aguirre y Otegui en tuinarchitect Ludovic Devriendt). Het zijn voorbeelden van hoe participatie niet als trend of als een verplicht nummer wordt ingezet, maar als een oprechte en effectieve samenwerking. Nulens: “Architectuur is mensenwerk, waarachter complexe processen schuilgaan met boeiende en vaak verwikkelde samenwerkingen.”

Uitdagingen van vandaag

De gepubliceerde projecten reflecteren de uitdagingen van de hedendaagse architectuur, waaronder de noodzaak om ruimte efficiënter te benutten door verdichting en meervoudig gebruik. Deze urgentie wordt nog versterkt door de schaarste aan bouwmaterialen en de stijgende kosten, mede veroorzaakt door internationale conflicten, die in deze lichter uitermate voelbaar waren. Ook de hybride vormen van wonen en werken die zijn ontstaan door de pandemie, vragen om nieuwe oplossingen in de architectuur. De bevolkingstoename in Vlaanderen en Brussel, gecombineerd met de noodzaak om open ruimte te behouden, maakt dat ontwerpers nu meer dan ooit worden aangesproken om innovatieve, duurzame oplossingen te bieden. Circulair bouwen, het terugdringen van verharding en het werken met energie-efficiënte materialen zijn slechts enkele van de uitdagingen die architecten moeten aangaan.

PERSBERICHT

De architect als multidisciplinaire redacteur

“De rol van de architect verschuift naar die van een redacteur, die werkt met bestaande materialen en condities en daarin nieuwe oplossingen vindt”, zegt architect en onderzoeker Carlo Menon in zijn essay. Architecten moeten volgens hem in staat zijn om valse dilemma’s te overstijgen, zoals de schijnbare tegenstelling tussen betaalbaar wonen en het behoud van open ruimte, of tussen het waarderen van erfgoed en het creëren van klimaatrobuuste gebouwen. Dit vraagt om sociale en intellectuele lenigheid en vaak om een multidisciplinaire benadering. Menon: “Redacteurschap betekent accepteren dat op het eindresultaat niet jouw naam in hoofdletters zal staan, aangezien het resultaat afhankelijk is van vele omstandigheden die je als architect niet probeert om te buigen naar je eigen idioom.” Menon verwijst onder meer naar de serres in de Plantentuin van Meise (NU architectuuratelier i.s.m. Archipelago) en de Cordonnierfabriek in Wetteren (De Smet Vermeulen architecten). In beide projecten redigeerden de architecten de bestaande toestand en voegden ze zo weinig mogelijk toe. Het resultaat zijn gebouwen en ruimtes die omwille van hun continuïteit gedragen worden door hun omgeving en gebruikers.

Naar een meer inclusieve, rechtvaardige architectuursector

Dit boek ijvert voor meer betrokkenheid van verschillende stemmen uit onze samenleving in het ontwerpproces. Het kijkt ook naar hoe het is gesteld met de gendergelijkheid, diversiteit en de economische positie van het beroep. Ingenieur-architect en oprichter van PAF (platform voor architectuur & feminisme) Evelien Pieters stelt vast dat er nog heel wat werk aan de winkel is: “Meer vrouwen dan mannen verlaten het ontwerpvak. Mensen met migratieroots zijn ondervertegenwoordigd.” In haar essay pleit ze voor meer bewustwording, een gelijkere representatie, meer ruimte voor diverse stemmen, een verbetering van de verloning, veranderingen in de opleiding en de werkcultuur. Wat die verloning betreft, is de positie van vooral jonge architecten bijzonder precair volgens architect-onderzoeker-kunstenaar Vjera Sleutel. Als jonge architect die net haar stage heeft afgerond, kaart ze de lage verloning en lange werkdagen van beginnende architecten aan. Sleutel: “De vaste lonen van startende architecten liggen vaak lager dan het wettelijk gewaarborgd inkomen van 1.954,99 euro bruto per maand. Jonge architecten werken daarom lange dagen om voldoende te kunnen factureren op het einde van de maand.”

De politieke betekenis van architectuur

Het slotessay, geschreven door Hülya Ertas, onderzoekt de politieke betekenis van architectuur in onze hedendaagse maatschappij. Ze roept op tot moed om radicaal te kiezen voor zorg, generositeit en schoonheid in het architecturale ontwerp. Ertas: “De rol van architectuur gaat verder dan het creëren van fysieke ruimtes; het is een middel om de grote maatschappelijke uitdagingen van deze tijd aan te pakken, van klimaatverandering tot sociale rechtvaardigheid.” Architectuur kan vandaag een krachtig signaal van hoop zijn. Dit boek toont dat een herdefiniëring van waarden mogelijk is, en dat architecten een cruciale rol spelen in het realiseren van deze verandering, niet alleen voor de huidige generatie, maar ook voor toekomstige bewoners van onze planeet.

PERSBERICHT

Citaten

- *“Als er boeken zijn die de architectuur vormgeven, dan hoort het Architectuurboek Vlaanderen zeker tot deze categorie. Al 30 jaar zet deze reeks de standaard voor architecturale kwaliteit in Vlaanderen en Brussel.” - **Dennis Pohl**, directeur Vlaams Architectuurinstituut*
- *“De term ‘caring architecture’, ontwikkeld door feministische denkers in de jaren 1990, beschrijft architectuur die verantwoordelijkheid neemt voor de planeet. Deze benadering lijkt vandaag relevanter dan ooit.”*
- **Sofie De Caigny en Dennis Pohl**, hoofdredacteurs van *Architectuurboek Vlaanderen N°16. Antwoorden in verantwoordelijkheid*
- *‘De genderverdeling onder stagiair-architecten is ongeveer 50/50. Maar in de leeftijdscategorieën van 40 tot 49 jaar zakt het percentage vrouwen verder tot 34%, en van 50 tot 59 jaar tot 24%. Nog steeds vertrekken dus heel wat meer vrouwen dan mannen uit de ontwerppraktijk. Dat fenomeen staat bekend als de leaky pipeline, wat verwijst naar de structurele mechanismen die vrouwen – vaak ongemerkt – uit de ontwerppraktijk drukken.’*
- **Evelien Pieters**, oprichter PAF (platform voor architectuur & feminisme)
- *‘Architectuur is mensenwerk, waarachter complexe processen schuilgaan met boeiende en vaak verwickelde samenwerkingen’*
- **Els Nulens**, architect en stedenbouwkundige Blauwdruk Stedenbouw en UAntwerpen
- *‘De vaste lonen van startende architecten liggen vaak lager dan het wettelijk gewaarborgd inkomen van 1.954,99 euro bruto per maand. Jonge architecten werken daarom lange dagen om voldoende te kunnen factureren op het einde van de maand.’*
- **Vjera Sleutel**, architect-onderzoeker-kunstenaar KULeuven
- *“Het beroep van architect lijkt in het beste geval op dat van een redacteur. Redacteurschap betekent accepteren dat op het eindresultaat niet jouw naam in hoofdletters zal staan, aangezien het resultaat afhankelijk is van vele omstandigheden die je niet probeert om te buigen naar je eigen idioom.”*
- **Carlo Menon**, architect en onderzoeker ULB Brussels en PBSA Düsseldorf
- *“De rol van architectuur gaat verder dan het creëren van fysieke ruimtes; het is een middel om de grote maatschappelijke uitdagingen van deze tijd aan te pakken, van klimaatverandering tot sociale rechtvaardigheid.”*
- **Hülya Ertas**, architect en coördinator tentoonstellingen en publicaties bij het Vlaams Architectuurinstituut

PERSBERICHT

Projecten in de kijker:

1. Deelfabriek, Kortrijk

ATAMA

Coverbeeld van Architectuurboek Vlaanderen N°16

Het gebouw is herontwikkeld als een ontmoetingsplek waar stads-burger en buurtinitiatieven elkaar vinden. De Deelfabriek was een bestaand stadsproject, opgericht in 2017, dat verschillende burgerinitiatieven samenbracht en tegelijk ondersteuning bood aan kwetsbare gezinnen. Het is een toonbeeld van de economie. Al snel na de oprichting barstte de organisatie echter uit haar voegen en werd een verhuizing naar de opgewaardeerde en beschermde brandweerkazerne uit 1940 voorbereid.

2. Herbestemming Heilig Hartkerk, Gent

De Smet Vermeulen architecten

De herbestemming van de Heilig Hartkerk in Sint-Amandsberg is onderdeel van de En Route-strategie van de stad Gent om minder welvarende wijken een nieuwe impuls te geven en de publieke ruimte te verbeteren. De centraal in de wijk gelegen Heilig Hartkerk bood mogelijkheden om verbindingen te leggen met de buurt en verschillende sociale programma's te huisvesten. Met de nieuwe naam Hartetroef belooft het project een hart voor de buurt te worden, waarin en waaromheen vele verschillende initiatieven kunnen plaatsvinden. Zo gaat de ingreep verder dan alleen het gebouw en biedt ze Sint-Amandsberg sociaal en ruimtelijk potentieel.

3. Kantoorgebouw met publieke sokkel M127, Antwerpen

ono architectuur i.s.m. Philip Aguirre y Otegui, Ludovic Devriendt en Universal Design Studio

Aan de drukke Mechelsesteenweg in Antwerpen, ingeklemd tussen de Heilige-Geestkerk en de muziekacademie, is een in zichzelf gekeerd administratief gebouw uit de jaren 1960 verbouwd tot een kantoor dat volop de verbinding aangaat met de buurt. Advocatenkantoor Schoups besloot er niet alleen de eigen burelen te vestigen, maar ook ruimte te maken voor coworkingplekken, een koffiebar met terras, een multifunctioneel atrium en buurttuin.

4. Groepswoningen en KMOzone NovaCity I, Anderlecht

DDS+, &bogdan

Nova City I is een opvallend project dat ontstond vanuit een strategisch partnerschap tussen citydev.brussels en de Brusselse Federatie van Unie voor Huisvesting (BFUH). Deze gemengde ontwikkeling werd gelanceerd in het kader van het initiatief Productive City van de Brusselse bouwmeester maître architecte (BMA) en omvat ongeveer 7.500 m² aan woonruimte en 7.600 m² aan winkel, kantoor en atelierruimte. Nova City I wil stadslandschappen omvormen tot duurzame ecosystemen waar productie en het dagelijks leven naast elkaar bestaan. Door een brede waaier aan ruimtes met elkaar te vermengen, bevordert Nova City I een coherente en bruisende stedelijke omgeving.

5. Scholencampus De Helix, Maasmechelen

De Gouden Liniaal Architecten

PERSBERICHT

Het eclectische hoofdgebouw van het vroegere Heilig Hartcollege domineert de aanblik vanaf de centrale Rijksweg. Daarachter ontvouwt zich een campus waarvoor De Gouden Linaal Architecten een masterplan tekende om er het verzamelde studieaanbod te organiseren, achterhaalde infrastructuur te vervangen en een nieuwe groene long te maken. De aanzet is dit lesgebouw van dezelfde ontwerpers, waarin de opleiding elektriciteit haar intrek nam. Het is ontworpen vanuit de idee dat, met alle verwachte ontwikkelingen, ook met relatief lichte ingrepen een andere opleiding erin ondergebracht kan worden.

Elf essays

Meer dan driehonderd projecten werden na de oproep ingezonden. De redactieraad bestudeerde en besprak ze allemaal zorgvuldig. Op basis van de ingezonden plannen, foto's en teksten werden ongeveer honderd projecten geselecteerd die een bezoek kregen van minstens twee redactieleden, een groot aantal kreeg de hele redactieraad over de vloer. Tijdens dit intensieve proces vormde zich een gelaagd en omvattend beeld van de projecten. Elk bezoek leverde niet alleen noodzakelijke kennis op van het desbetreffende project, het droeg ook bij tot het selectiekader dat de redactieraad iteratief opbouwde.

Met essays van **Klaske Havik** (hoogleraar aan de Faculteit Bouwkunde van de TU Delft), **Saar Meganck** (architect bij Dhooge & Meganck architecten en hoofd theorie aan de Architectuur Academie Maastricht), **Carlo Menon**, **Els Nulens** (architect en stedenbouwkundige UAntwerpen), **Evelien Pieters** (ingenieur-architect en initiatiefnemer van PAF, platform voor architectuur & feminisme), **Vjera Sleutel** (architect-onderzoeker-kunstenaar, KULeuven), **Sofie De Caigny** (curator, schrijver en docent UAntwerpen en UHasselt), **Dennis Pohl (directeur Vlaams Architectuurinstituut)**, **Hülya Ertas** (coördinator tentoonstellingen & publicaties Vlaams Architectuurinstituut) en **Petrus Kemme** (coördinator Architectuurboek Vlaanderen).

Zes fotoreeksen

Aansluitend nodigde de redactie we zes fotografen uit om met een antropologische blik in beeld te brengen hoe het leven zich in de hier besproken gebouwen voltrekt. Daarmee breken we rechtstreeks in op de controle van architecten over de beeldvorming van hun projecten. Om het contrast te vergroten is de door hun geïnitieerde fotografie in de meeste gevallen afgedrukt in zwart wit. Met originele fotografie van Kimberley Dhollander (Evenbeeld), Farah Fervel, Delphine Mathy, Nick Moons, Ilias Teirlinck en Laura Vleugels.

Over het Architectuurboek Vlaanderen

Om de twee jaar verschijnt er een nieuwe editie van het Architectuurboek Vlaanderen. De reeks startte in 1994 en vormt sindsdien een graadmeter van de architectuur in en uit Vlaanderen en Brussel. Voor de samenstelling van nummer 16 bezocht de redactie zo'n 100 gebouwen, sprak met opdrachtgevers en gebruikers en bestudeerde tal van plannen. Naast de essayteksten en de fotoreeksen, leidde dit intensieve proces tot een selectie van ongeveer 22 projecten die in het

PERSBERICHT

boek worden geduid en uitvoerig worden gedocumenteerd. Het boekontwerp van atelier Haegeman Temmerman, behelst onder meer ook een cover die als affiche kan dienen.

Praktische info

Architectuurboek Vlaanderen N°16
Antwoorden in verantwoordelijkheid
ISBN 9789492567345
255 x 200 mm
Nederlands
Paperback
328 bladzijden

Beschikbaar vanaf 8 november 2024 op vai.be/publicaties en in de betere boekhandel
€ 34,50

Ook verkrijgbaar in het Engels:
Flanders Architectural Review N°16
Responses in Responsibility
ISBN 9789492567352

Perscontact

Egon Verleye
Pers & Communicatie
Architectuurboek Vlaanderen N°16
egon.verleye@vai.be
+32 (0)3 242 89 73 + 32 (0)486 21 17 74